

Jak jsou vytvářeny teorie? Jaký mají dopad? Neboli Co teorie „dělají“?

© Zbyněk Vybíral, 2017–, 2021

Co je to teorie?

Řekli jste někdo...

- Vyjádření pravdy o něčem?
- Formulace objektivní zákonitosti / platnosti?

Nad teorií můžeme diskutovat *vždy* o rozsahu její platnosti a/nebo použití

- A také o:

    roli aktivního modelu, který má moc ovlivňovat živoucí procesy; je ale zároveň sám měněn lidmi...

    People, a group or culture do not behave or think like the model would predict, and, more importantly, we find that our awareness, our reflection on a process described by a psychologist changes that process. It is in the nature of human nature to change... Ian Parker, 2007

Jak vznikají teorie? (1)

- Jedna z nevlivnějších teorií psychologie (ne-li nevlivnější) je teorie o rozdělitelnosti lidí do psychologických typů (I vs. E) s jednou ze 4 dominantních funkcí (m / c / v / i) od C. G. Junga.
- Víte, jak Jung tuto teorii vytvořil?

Jak vznikají teorie? (1; pokračování)

- Stovky psychologických teorií zaniklo.

„A starting point of the stance of critical psychological research is that the claims that psychologists make about human beings often seem to vanish almost as quickly as they are discovered.“

(Ian Parker, 2007)

- Proč právě Jungova nezanikla? Naopak: stala se úspěšnou součástí civilizačního diskurzu.

Jak vznikají teorie? (2)

- Přečtěte si Maslowa (nebo předmluvu R. Lowryho ke knize *O psychologii bytí*). O vrcholných zážitcích sám A. M.:
- „Nemohu to doložit žádnými daty získanými v kontrolovaném výzkumu. **Mám jen obecnou shodu** všech svých subjektů, že se takové účinky *skutečně* objevily, své vlastní shodné přesvědčení a naprostou shodu všech autorů, kteří se zabývali tvořivostí, láskou, vhladem, mystickými a estetickými zážitky. **Na základě toho všeho se cítím být oprávněn k následujícím prohlášením nebo tvrzením...**“ (Maslow, 2004: 156).

„Mám nejméně dvě zprávy“: Teorie vrcholných zážitků (pokr.)

- „Vrcholné zážitky mohou mít a mají určité terapeutické účinky v tom smyslu, že odstraňují symptomy. Mám nejméně dvě zprávy – jednu od psychologa a druhou od antropologa – o mystických, nebo nezměrných zážitcích natolik intenzivních, že dokázaly navždy odstranit určité neurotické symptomy.“
- „Mohou změnit k lepšímu názor daného člověka na vlastní osobu.“
- „Mohou změnit názor daného člověka na ostatní lidi a v mnoha ohledech mohou změnit i jeho vztah k nim.“
- „Mohou více či méně trvale změnit pohled daného člověka na svět...“ *A tak dále...*
  - (Maslow 1968/2014: 156-157.)

Co na to říct?

- Na to, že vrcholné zážitky odstraňují navždy neurotické symptomy...?
- Nebo na to, že nějaká teorie je založena na zcela objektivních základech?

Jak vznikají teorie? (2)

Erikson

Erik H. Erikson

Životní cyklus
rozšířený a dokončený

Devět věků člověka

Přečtěte si vzpomínky Joan Eriksonové na to, jak s manželem formulovali „osm věků“ člověka.

portál

Erik Homburger Erikson (1902-1982)

„Osm věků člověka“

1. Důvěra x nedůvěra (0-1) ⇒ naděje
2. Autonomie x zoufalství (1-3) ⇒ vůle
3. Iniciativa x vina (3-6) ⇒ účelnost (cíl)
4. Snaživost x méněcennost (6-12) ⇒ kompetence
5. Identita x konfúze rolí (12-19) ⇒ věrnost
6. Intimita x izolace (19-25) ⇒ láska
7. Generativita x stagnace (25-50) ⇒ pečování
8. Integrita „já“ x zoufalství (50-) ⇒ moudrost

V jednom méně známém krátkém textu Freud napsal: „Když se ve vědě objeví nějaká nová myšlenka, jež je nejprve hodnocena jako objev a proti níž se zpravidla jako proti takové také bojuje, pak objektivní průzkum brzy prokáže, že vlastně přece jen žádnou novinkou není. Zpravidla byla tato myšlenka již opakovaně vyslovena a pak opět zapomenuta, často i v navzájem velmi vzdálených dobách. Anebo měla alespoň předchůdce, byla nejasně tušena anebo nedokonale vyslovena.“

Freud, S.: Josef Popper-Lynkeus a teorie snů. In: Sebrané spisy Sigmunda Freuda 13. Mimo princip slasti a jiné práce z let 1920 – 1924. Praha: Psychoanalytické nakl., 1999, s. 285

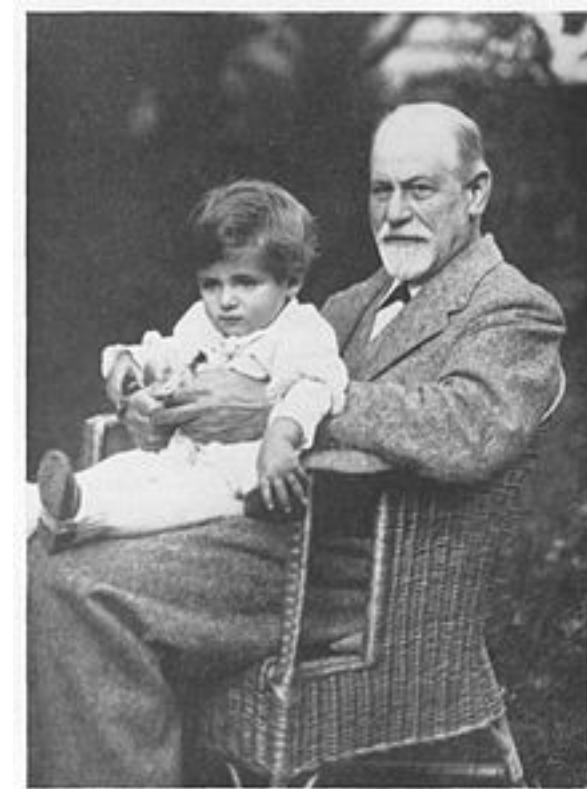
Freudovy teorie 1: Hysterické záchvaty jsou (jako) koitus

- V krátkých dodatcích nazvaných „Obecně o hysterickém záchvatu“, v nichž formuluje doplňky ke „Třem pojednáním o sexuální teorii“ z roku 1905, Freud píše:
- „Hysterický křečový záchvat je ekvivalentem koitu. (...) Celkově vzato hysterický záchvat, tak jako hysterie vůbec, u ženy znovu zavádí určitou část sexuální aktivity, která existovala v dětských letech a tehdy u ní bylo možné rozpoznat vybraně mužský charakter. Můžeme často pozorovat, že se právě dívky, u nichž se až do let předpuberty projevoval klukovský charakter a klukovské sklony, počínaje pubertou stávají hysterickými. V celé řadě případů odpovídá hysterická neuróza jen nadměrnému vyvinutí onoho vytěšňovacího posunu, který dal odstraněním mužské sexuality vzniknout ženě.“
- Freud, S. (1999). *Spisy z let 1906 – 1909 (Sebrané spisy, kniha sedmá)*. Praha: Psychoanalytické nakl.

Freudovy teorie 2: Když se děsím koňů, děsím se ve skutečnosti otce (Malý Hans / Herbert Graf)

- F. komentuje zápisky a pozorování hochova otce. Teorie:

Little Han's Dad Looked Like a Horse

Freudovy teorie 3

- *Mohli bychom (měli bychom?) pokračovat s dalšími Freudovými teoriemi, zpochybňovat je (falzifikovat) ((a pokud to nejde, opustit je?))*

Jak je tomu s teoriemi dnes?

Proberme si to na příkladech

- *Co vyplývá z replikační krize?*
- Platí ještě teorie o sociálním primingu?
- Platí hypotéza o tom, že když se budeme usmívat, přijde nám svět veselejší?
- *Anebo:*
- Platí teorie o 4 následných fázích ve vývoji sociálních skupin?

Social priming / behavioral priming / automaticity of behavior

- Teorie Johna Bargha a spoluautorů z roku 1996:
- “*Priming* refers to the incidental activation of knowledge structures, such as trait concepts and stereotypes, by the current situational context (...) carries over for a time to exert an unintended, passive influence on the interpretation of behavior (...) such a passive, automatic effects of priming need not be limited to social perception.”
- Naše afektivní reakce se spouštějí automaticky!

Automatic social behavior

- = the tendency to behave in line with the representation is increased when it is activated.

“Math is hard!”

Studie z roku 2005 od Jennifer R. Steeleové (York; Ca) a N. Ambadyové.

Vliv primingu na postoj žen (studentky Bc) k umění a matematice...

Steele, J. R., & Ambady, N. (2006). ["Math is hard!": The effect of gender priming on women's attitudes.](#) Journal of Experimental Social Psychology, 42(4), 428-436.

Zásadní je jiná stať, podrobená dnes analýze „replikovatelnosti“

- Spencer, S., Steele, C. a Quinn, D.: Stereotype Threat and Women's Math Performance

[Journal of Experimental Social Psychology](#); [35, Issue 1](#), 1999, Pages 4 –28

Replikační index viz:

<https://replicationindex.wordpress.com/tag/spencer-steele-quinn-1999/>

Text z roku 2015 (update z 2016):

[Why are Stereotype-Threat Effects on Women's Math Performance Difficult to Replicate?](#)

In 1988 John Bargh concluded that

- Behavior can be triggered automatically by features of environment... e.g. via automatic stereotype activation. And that behavior occurs unintentionally and without conscious involvement...
- The results of three experiments of his team showed that the e.g. activation of the elderly stereotypes had direct and nonconscious effect on behavior...
- New York University graduates **primed** with the elderly stereotype had a slower walking speed compared to them in a neutral condition.

Experiment 1 (Bargh et al., 1996)

- ...[34 students] were primed on the traits of either rudeness or politeness or neutral...
- ...dependent measure: the amount of time the participant would wait until interrupting the conversation between EX and confederate...
- Results: 21 of the 34 did not interrupt at all in the 10 min.

Experiment 2 (Bargh et al., 1996)

známější a citovanější

- ...to study the effect of activation of the elderly stereotype on behavior.
- Hypothesis: participants who had been primed with the elderly st. would walk more slowly compared to part. who had not been primed with stereotype-relevant stimuli.
- R.: $M=8.28s.$ vs. $M=7.30s.$

Přečtěte si

- 1. původní studii
- 2. Doyen, S., Klein, O., Pichon, C.-L., Cleeremans, A. (2012). Behavioral priming: it's all in the mind, but whose mind? *PLoS ONE*, 7 (1); doi:10.1371/journal.pone.0029081.
- 3. <https://replicationindex.wordpress.com/category/john-a-bargh/>
- *Dále: viz „Wroclavská přednáška“...*

Stages of small-group development

- Tuckman (1965) publikoval svůj model na základě pročtení 55 článků o vývoji malých skupin s tím, že identifikoval společné koncepty (fáze) a nazval je: *forming* – *storming* – *norming* – *performing*.
- Jak validní je to teorie?
- Opět je zde otázka: **Jak vznikají psychologické teorie?**

Přečtěte si krátký článek

- Tavis, C. (2014). Thinking critically about psychology's classic studies. *Skeptic Magazine*, 19(4), 38–43.

38 v titulku je více než 3 aneb S fakty se manipuluje

- Co udělal novinář A. M. Rosenthal v New York Times po zavraždění Kitty Genovese?

Walter Mischel a výzkum 4letých dětí: marshmallow study

1949 – 1954: Sherifovi aneb Co se zjistilo v Boy Scout camp v Oklahomě?

Poté, co Eichmann řekl... (1961), přišel Stanley Milgram aneb

- How many Americans would obey an authority figure?
- Ale co se skutečně v oné místnosti odehrávalo?

Další dnešní otázky nad teoriemi

(které by vás možná nenapadly)

- Máme Milgrama vyřadit z učebnic psychologie – kvůli etice?
- Proč je zdůrazňována *poslušnost* (62–65%), a nikoliv *formy neposlušnosti*?
- Proč se při výkladu Aschových experimentů zdůrazňuje poměr průměrného chybování 37% : 63%, když by se mohlo zdůrazňovat např. to, že 24% účastníků se nenechalo zmýlit ani jednou; a jen 27% se nechalo zmýlit v 8 až 12 případech.
Nezbude vám než si přečíst originální studii.

Studies of Independence and Conformity: I. A Minority of One Against a Unanimous Majority¹

Solomon E. Asch
Swarthmore College

I. INTRODUCTION

THE investigations described in this series are concerned with the conditions of independence and lack of independence in the face of group pressure.²

Of the many diverse forms of social independence and submission, we have selected one in particular for study. By

means of a procedure shortly to be described we generated a disagreement between a single person and a group concerning a simple and clear matter of *fact* in the immediate environment. Further, the group that disagreed with the individual judged the facts in question *wrongly*, while the individual could not but judge

¹ This is the first of a series of reports describing an extensive investigation of group pressures and their effects on judgment. The scope of the studies required support and the help of many persons.

I am glad to record my gratitude for financial assistance from the Office of Naval Research, which supported these investigations as part of its policy of encouraging basic research in the psychological disciplines. In particular I wish to extend my thanks and appreciation to Dr. J. V. Macmillan and Dr. Howard E. Page of the Office of Naval Research for their helpfulness and for their devotion to the interests of science.

In the conduct of the investigations I was particularly fortunate to have the assistance of a number of psychologists whose cooperation and enthusiasm made the work possible. The reader of these pages will soon discover that we were engaged in exacting experiments which can be justified on the ground of their potential scientific value provided the investigator treats the subject with respect, and succeeds in conveying to him that he is making a contribution. In such matters one can only rely on the sensitiveness and human feeling of the experimenter. I am proud to say that those who were associated with me in this work fully justified this confidence. It is with pleasure and thankfulness that I mention the help in the conduct of the experiments of Dr. David A. Emery, Miss Esta Soloway, Mrs. Enid Hobart Campbell, Dr. Dorothy Dinnerstein, Dr. Irwin M. Rosenstock, Mr. Jack Hahn, Mrs. Lillian Z. Berg and Mr. Irwin Feinberg. To Dr. Henry Gleitman I am indebted for expert help in the designing of

many experiments in this series and for the statistical analysis of the data. In the latter work he was also ably assisted by Mr. Robert H. Peters.

Mrs. Doris M. Joseph provided the arduous secretarial assistance. In time she also became responsible for the innumerable practical problems accompanying an extensive undertaking. These tasks required, in addition to skill, a considerable expenditure of good spirits. For her help in keeping our work on an even keel I am very grateful.

The studies were conducted in three institutions of higher learning. It seems proper not to identify them by name. This decision deprives me of the opportunity to acknowledge specifically the friendly cooperation of the authorities in these institutions, but I hope they will understand that their contribution has not been forgotten.

It remains only to mention the many young persons who served as subjects in these experiments and who must also remain anonymous. If any of them should happen to read these pages they will, I hope, realize what we tried to have them understand at the time, namely, that the work in which they took part was not only with and about them, but also for them.

To prevent a possible misunderstanding in unwary readers I might also mention that among the subjects of the present series of studies there were no Swarthmore College students.

² The present study grew out of earlier experiments that have been reported in the writer's *Social Psychology*, Chapter 16 (1). A preliminary abstract of the present studies has appeared in Asch (2).

Přínos správné teorie

- Vyzývá k hledání alternativních vysvětlení, k dalšímu „stopování“, k formulaci pochybností.
- Otázky, jež si máme klást:
- Musí to tak být vždycky?
- Kdy, za jakých okolností a pro koho platí?
- Je správné, když na základě teorie predikujeme, předpovídáme a předpokládáme? – Co naše předpojatosti?

Předstíraný úsměv aneb Tužka v ústech

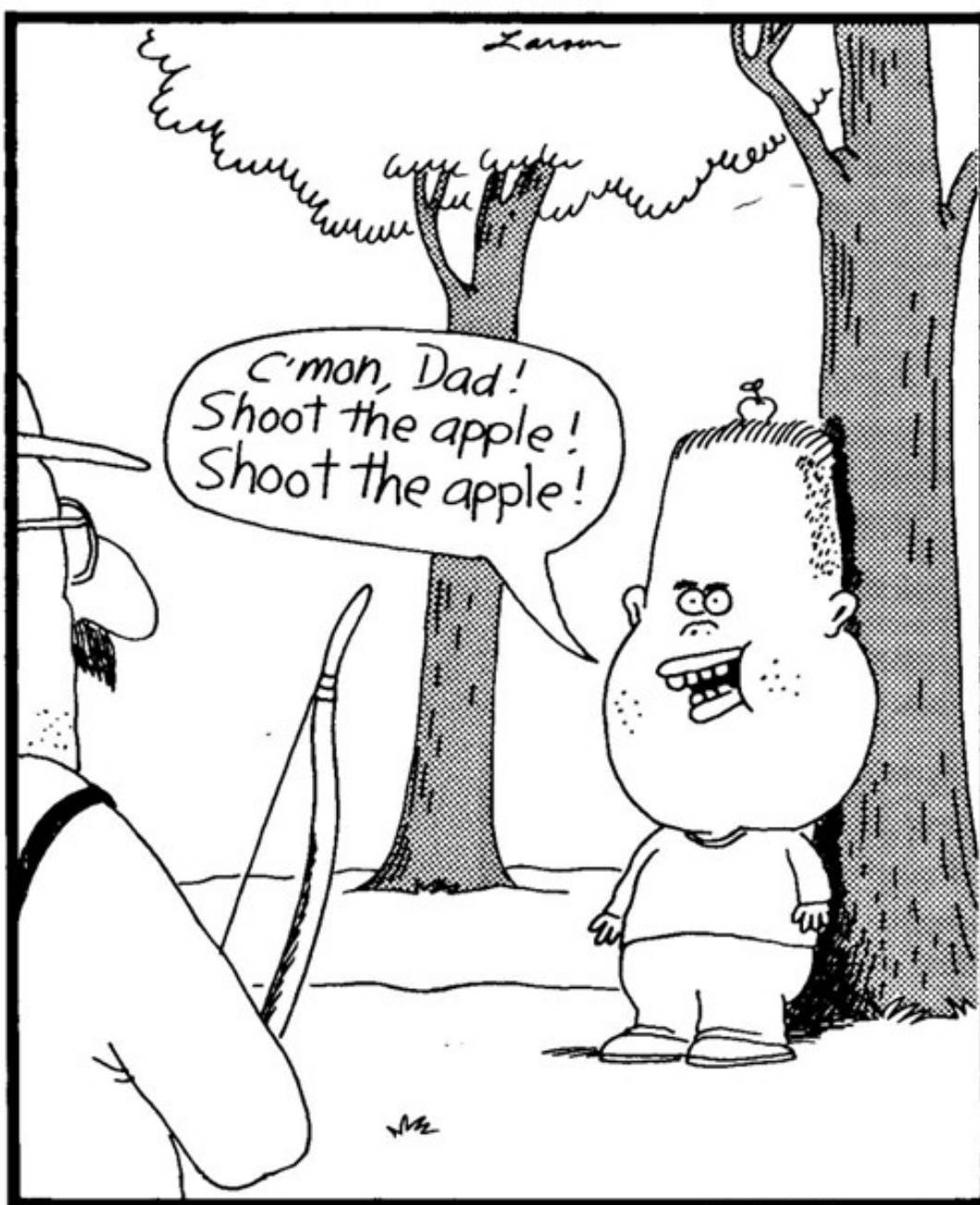
Teorie publikovaná v roce 1988

- Fritz Strack a Martin Stepper:

Inhibiting and facilitating conditions of the human smile: a nonobtrusive test of the facial feedback hypothesis.

Psychologist demonstrating how easily the physical posture of the body, or parts of the body affects one's interpretation of experience – in this case how a pen is held in one's mouth.

Unknown to most historians, William Tell had an older and less fortunate son named Warren.

THE FAR SIDE

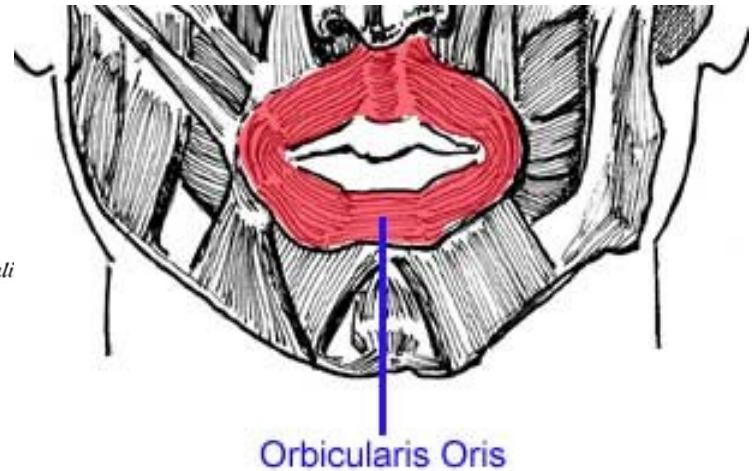
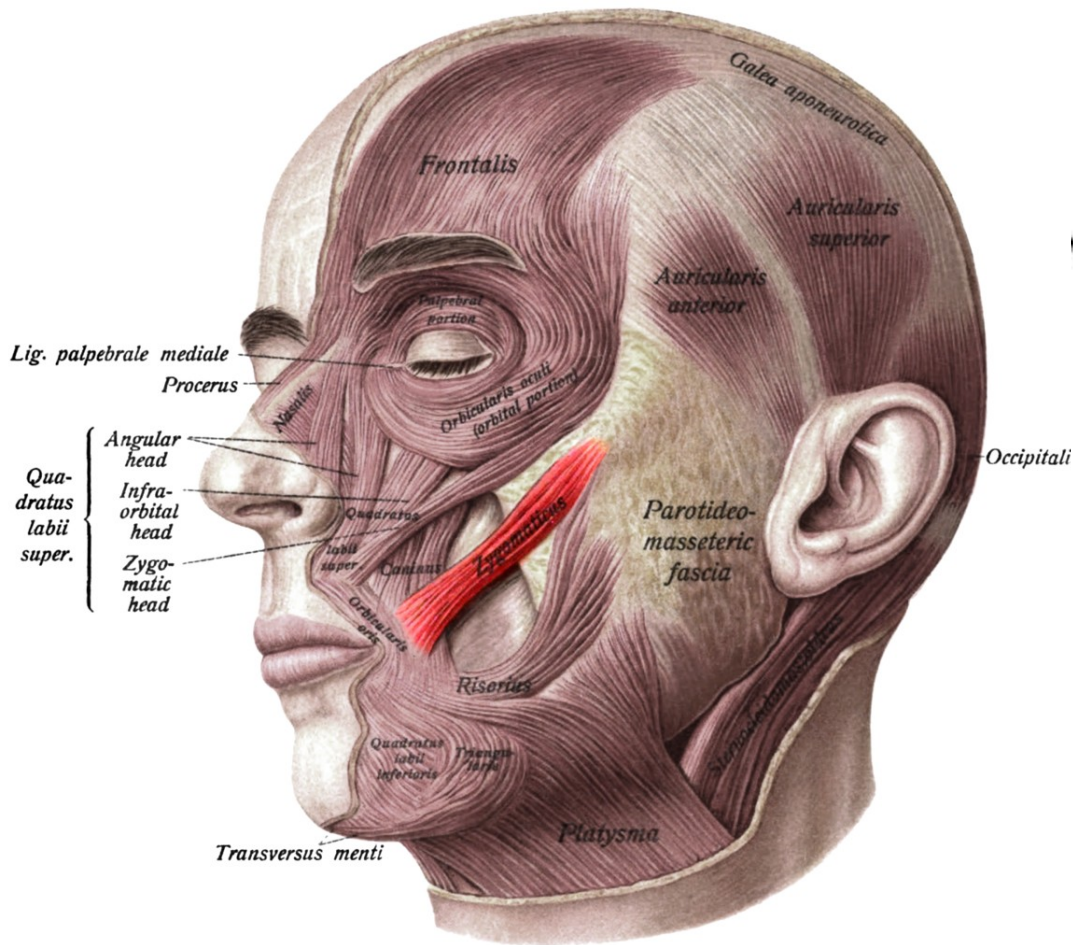
By GARY LARSON

"Well, well — another blond hair. ...
Conducting a little more 'research'
with that Jane Goodall tramp?"

Gary Larson

manipulations with zygomaticus major versus orbicularis oris muscles

The result of replication report (2016)

- *Effect size* in meta-analysis of the 17 studies was almost *null* moving between -0.11 to 0.16 with the biggest difference in one lab -0.58 .

Jedna z popularizací „facial feedback“ hypotézy

- <https://www.celostnimedicina.cz/predstiratusmev-je-zadouci.htm>

Co máte vědět vy?

- Přečtěte si zprávu o nepotvrzení hypotézy v *Perspectives on Psychological Science* (2016) – multilab (17) replikace s 1894 participanty.
- A vůbec: Čtěte, čtěte, studujte...

Knih z podzimu 2017

Určená pro
nepsychologickou
veřejnost.

Fokus na poslední
vývoj psychologie (na
posledních 5 let).

